

Alle kampbewoners vissen, geloof ik, en vangen in de Mamberano grote garnalen en grote moddervissen met lange tasteraden rondom de bek. In de kreek achter het bivak wordt daarentegen een kleiner, smakelijk visje gevangen, dat op de *ikan gaboës* lijkt. Als ik nu nog vermeld, dat witte haften dikwels in groot aantal op de oppervlakte van het water tegen de stroom in voorttaxiën, dan heb ik het voornaamste opgesomd, wat door mij van de dierenwereld werd waargenomen.

W. DOCTERS VAN LEEUWEN.

IETS OVER PLOCEUS MANJAR.

In 1922 was ik in Semarang in de gelegenheid een *manjar*-kolonie dagelijks van heel dichtbij te observeeren.

Einde Maart kwamen eerst de mannetjes aan en begonnen met het bouwen van hun hangnesten, die ze vooreerst nog niet geheel voltooiden. Ze maakten het nest zoover af, dat de drempel gereed was, zoodat dus het feitelijke nest — de halfkogelvormige buidel, waarin de eieren gelegd worden — en ook de meer of minder lange pijp nog ontbraken. Pas eenigen tijd later, toen er reeds verschillende nesten in dien onvolkomen toestand in den patjar-struik voor ons huis hingen, kwamen enkele wijfjes aan. Dadelijk werd aan deze door de mannetjes het hof gemaakt, dikwijls aan een enkel wijfje door verscheidene mannetjes. Er is dan altijd groot lawaai en geschreeuw. Maar de wijfjes toonen zich in den beginne niet erg gewillig, eer het tegendeel, preutsch en bedeesd en toch ook weer aantlokkend en coquet. Het liefst flirten ze tegelijkertijd met twee of drie of nog meer mannetjes. Het eene mannetje tracht dan ook het andere bij het pronken voor het veel en door velen begeerde wijfje te verjagen, zoodra de mededinger in zijn eigen nestgebied komt, want, hoe dicht de nesten ook naast elkaar hangen, ieder mannetje beschouwt de allernaaste omgeving van zijn nest als zijn persoonlijk eigendom. Alleen dames worden toegelaten en die maken hiervan dan ook druk gebruik, zetten zich op den drempel, bekijken aandachtig de welving van het nest en de omgeving en brengen door deze belangstelling het bijbehorende mannetje het hoofd op hol. Dit vliegt op het nestdak, laat het staartje hangen, slaat sidderend met de vleugels en zingt haar zijn liefdeslied voor. Natuurlijk kan de veelbegeerde dame maar één van de, zeggen we, drie aanbidders gelukkig maken. En nu is het een eigenaardig feit — dat ik zelf eerst niet gelooven wilde, maar dat door vele waarnemingen mijnerzijds gestaafd werd — dat het aangenomen mannetje zijn nest afmaakt, terwijl de vrijers, die een blauwtje geloopt hebben, hun nesten vernietigen en op den grond laten vallen. Dadelijk daarna beginnen ze, of op dezelfde plaats of heel dicht daarnaast, een nieuw nest, maken dat weer zoo ver af, dat alleen nog buidel en pijp mankeeren en wachten op nieuwe wijfjes. Zoo heb ik gezien, dat een mannetje drie keer achter elkaar zijn nest vernietigde en pas met het vierde nest gratie vond in de oogen zijner (? vierde) *Dulcinea*. Men is geneigd te concludeeren, dat de *manjar*-wijfjes dus dat mannetje kiezen, hetwelk naar haar opinie het beste, doelmatigste nest bouwt.

Nog een andere waarneming leidde mij tot dezelfde hypothese, al zullen natuurlijk bij de keus ook andere factoren meetellen, als jeugd, zangprestaties en „Baltz”-manieren. Waarnemingen, om het exacte bewijs te leveren welke dezer factoren het zwaarst weegt, zijn zeer moeilijk. Maar, omdat het nest telkens na vergeefsche hofmakerij vernietigd en door een nieuw nest vervangen wordt, meen ik te mogen aannemen, dat dit onvoltooide nest het criterium is voor het kiezende wijfje. Die andere waarneming was dan de volgende:

Op 18 Februari 1925 merkte ik in de buurt van Pegadenbaroe in circa 3 meter hoog struikgewas zoowat 15 manjars (*Ploceus manjar*) op. Enkele van deze vogels vlogen met nestmateriaal, wat mijn belangstelling opwekte, daar deze weervogels er gewoonlijk pas met het aanleggen hunner nesten in de tweede helft van Maart beginnen, terwijl *Ploceus atrigula* reeds in de eerste helft van Februari ermee begint. Ik begaf mij naar het struikgewas en bemerkte toen, dat de zwerm in hoofdzaak bestond uit mannetjes in overgangskleed; bij twee exemplaren was reeds het voorste gedeelte van den kop geel. Ze hadden er eigenaardige weefsels gebouwd (zie fig.), die wel dadelijk aan de structuur te kennen waren als het werk van *Ploceus*, maar deze dingen leken op geen stukken na op de mooie hangnesten, zooals men die van deze vogels in hun broedtijd te zien krijgt.

Nu ben ik geneigd te denken, dat dit „nestbouw-spelen” erop duidt, dat het maken van werkelijke nesten voor den paarkrachtigen vogel later bij de hofmakerij van groote beteekenis is. Van even groote beteekenis als de vluchtspelen bij de roofvogels en de zang bij de zangvogels, die immers ook, als nog niet volwassen vogels, zich daarin oefenen, studeeren. HILZHEIMER (Handbuch der Biologie der Wirbeltiere) zegt, dat GROOS uit de literatuur een aantal gevallen heeft verzameld, die ons laten zien, dat jonge vogels in den herfst, dus buiten den paartijd — en wanneer, den toestand van de testikels in aanmerking

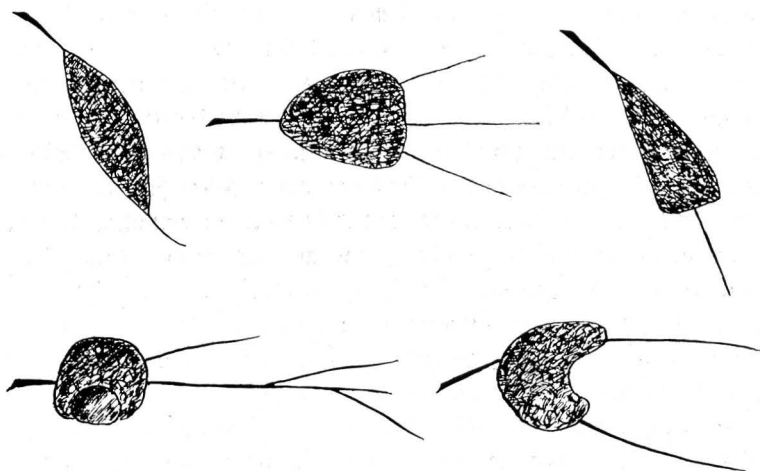

Fig. 1. Oefennest van *Ploceus manjar*, Katjepet bij Pegadenbaroe, 11-2-'25.

genomen, ook absoluut geen paring plaats kan hebben — toch hofmakerijen plaats hebben. Zulke schijnspelen kon ik in November 1923 en in November 1925 ook waarnemen op het Siteo Nagrok bij Pegaden bij *Hydrophasianus chirurgus* en *Metopodius indicus* en op de rubberonderneming Boewaran in October 1921 bij *Zanclostomus javanicus*.

Nu is het mogelijk, dat wij hierbij met verschijnselen te doen hebben, zooals HEINROTH ze bij de *Anatiden* leerde kennen, dat is met kennismaking der geslachten onder elkaar. Doch bij de manjars ligt het geval toch weer eenigszins anders. Want, terwijl bij de meeste vogels de geslachten elkaar eerst opzoeken, het hof maken en daarna gaan paren, om dan pas aan den nestbouw te beginnen, bouwt het manjar-mannetje *eerst* zijn nest half af, wacht dan tot er wijfjes komen, die — zooals boven reeds gezegd — de nesten van hun aanstaande echtgenooten streng schijnen te keuren. In verband daarmee, lijkt het, dat men bij dit „nestbouwspelen” in midden Februari te doen heeft met **oefeningen** der mannetjes.

Ook nog bij twee andere gelegenheden heb ik gezien, dat manjar-mannetjes hun nesten afscheuren en op den grond laten vallen.

Ploceus manjar broedt in gewone omstandigheden twee maal achter elkaar. Als de jongen van het eerste broedsel uitgevlogen zijn, wordt het gebruikte nest door het

mannetje op de plaats van aanhechting losgeknaagd of afgesneden, hoe men het noemen wil, zoodat het in zijn geheel op den grond valt. Zulke nesten vond ik onder den patjar-struik vele malen. Daarna wordt meestal op dezelfde plaats van het oude een nieuw nest gebouwd voor het tweede broedsel. Het komt ook voor, dat terwijl het wijfje nog in het oude nest aan het verzorgen der jongen is, het mannetje reeds dicht in de buurt bezig is aan een nieuw tehuis, en dan zijn tijd verdeelt tusschen het zingen en hofmaken op het dak van het oude nest en het bouwen van het nieuwe nest.

Het tweede geval deed zich voor op 31 Mei 1922 op ons erf, waar een manjar-kolonie in enkele koningspalmen huisde, en op dien dag aangevallen werd door roode mieren (*Oecophylla smaragdina*), die in een naburigen waroe-boom hun nesten hadden. In de nesten der manjars bevonden zich toen nog naakte jongen, die pas de allereerste veertjes kregen; deze werden bij de invasie der mieren aangevreten en de kleine roode duivels liepen met afgebeten vleeschbrokjes weg. De wijfjes durfden deze nesten niet meer binnen te gaan, doch hielden zich onder angstgebaren in de buurt op. Toen scheurden de mannetjes de nesten af en lieten ze op den grond vallen, waar de kippen met de jonge manjars wegliepen.

Eerst zocht ik dit eigenaardig gebaar der manjar-mannetjes te verklaren door aan te nemen, dat de veiligheid der kolonie ze drong om deze krasse maatregelen te nemen, om zoo den opmarsch der roode roovers te stuiten. Ik vrees, dat ik toen te zeer oordeelde vanuit het anthropocentrische standpunt. Het gedrag der mannetjes kan veel eenvoudiger verklaard worden.

Het zou mogelijk kunnen zijn, dat hetzelfde instinct, dat het mannetje ertoe dwingt om het door het wijfje versmade nest en het reeds een keer gebruikte broednest af te rukken, ook bewerkt, dat hij het door mieren aangevallen nest, waarvoor het wijfje duidelijk angst en afschuw vertoont, afscheurt en laat vallen.

Veel vijanden hebben de manjars anders niet, hun grootste vijand buiten de stad is zeker wel de boedak-angon.

Onze manjar-kolonie kreeg dikwijls bezoek van *Lanius bentet*, die door de lange pijp in het nest kroop en met de jonge vogels weer weg vloog, en van *Scops lempiji*. Hoe deze uil de jonge vogels uit het zoo beschermde nest haalt is mij een raadsel, maar dat ze het wel doet, daarop wijst het volgende. Mijn vrouw en ik hoorden (1. VI. 1922) plotseling 's avonds om half acht een aanhoudend klagend geschreeuw, dat uit de richting van de manjar-kolonie kwam. Wij dachten eerst te doen te hebben met een stroopende kat, maar toen wij lawaai maakten, in de handen klaptten en de honden erop afhitsten, zagen we een uil wegvliegen, die iets liet vallen, hetgeen dadelijk door „Lady” opgenomen en geapporteerd werd. Later bleek dit een jonge, beverde manjar te zijn. Dat die nestroover *Scops lempiji* en niet een andere uil was, meen ik als zeker aan te mogen nemen, omdat wij juist deze kleine uil, die als insecteneter bekend staat, in het geboomte van ons en van onze buur-erven dikwijls gehoord en gezien hebben.

Een keer kwam ook *Corone macrorhyncha*, zette zich op een palmbiad, waaraan een nest hing, trok het naar boven tusschen zijn voeten, maar werd — jammer genoeg voor de waarneming — door mijn vrouw verjaagd. Van andere zijde hoorde ik later, dat deze zwart-rokken wel degelijk een manjar-kolonie weten te decimeeren; ze hakken en scheuren het nest stuk en verorberen eieren en jongen.

Enkele keeren kreeg de kolonie ook bezoek van een kleinen roofvogel, sperwer of havik, maar die aasde alleen op de oude vogels; nooit mocht het mij echter gelukken een vangst waar te nemen. Eens (6. IV. 1922) stiet hij op drie plukharende en kijvende mannetjes, maar miste. In een minimum van tijd waren alle manjars, musschen en glatiks

verdwenen. Dadelijk stortten zij zich naar beneden en verscholen zich in het dichte, lage struikgewas, en kwamen pas na vijf minuten, de een na den ander, weer te voorschijn.

Een geval, waarbij een manjar-mannetje haast verongelukte in het sterke, geelgekleurde web van een groote spin, als ik hem niet bevrijd had (8. IV. 1922), behoort natuurlijk tot de zeldzame gebeurtenissen. De spin had haar web gespannen tusschen den meer genoemden patjar-struik en een struik dichtbij. De manjar was met zijn linker-vleugel erin verward geraakt, en kon zich, niettegenstaande hij heen en weer fladderde, niet bevrijden. Ook toen hij eindelijk den spinnendraad zoo ver rekte, dat hij met de pootjes een tak kon pakken, lukte het hem niet zich los te rukken. Dat duurde ongeveer een kwartier; daar ik geen tijd meer had om te zien hoe de zaak haar natuurlijk verloop zou hebben, bevrijdde ik den manjar. De spin had misschien een lengte van 4 c.M. en was zwart en geel geteekend.

Men ziet, in hun nestgebied in de stad, hebben ze niet al te veel vijanden. Door de menschen worden ze hier in 't algemeen beschermd, want iedereen verheugt zich over hun gezellige bedrijvigheid. Om de schade, die ze op de sawahs aanrichten, bekomert zich de stadsbewoner niet. Zoo zijn ze veel meer bemind dan de reigers (*Ardeola speciosa*, *Herodias garzetta* en *Bubulcus coromandus*), die ook in Semarang ieder jaar in de stad trekken om te broeden, maar die met hun kalkachtige excrementen alles bevuilen, wat jammer is. Want ze zijn zeer decoratief!

Ik geloof ook niet, dat kleinere roofzoogdieren in een manjar-kolonie schade kunnen aanrichten. Waar deze hun nesten bouwen in boomen of struikgewas, daar kiezen ze meestal heel dunne takjes terwijl in palmen de nesten aan het uiterste einde der bladvinen hangen, meestal weven ze een drie of vier van die vinen aan elkaar. En daarom behoeven ze ook niet zoo voorzichtig te wezen met het ver wegbrengen der leege eierdoppen, zooals ik dat gezien heb bij *Turtur tigrinus*; nadat de jongen uitgekomen zijn, laten de manjars de leege doppen eenvoudig door de pijp naar beneden vallen. De excrementen der jonge vogels, die door vele vogels ook heel zorgvuldig in den bek worden weggedragen, gaan denzelfden weg als eierdoppen. Daarom vindt men ook in de oude, reeds gebruikte, afgeknaagde nesten, nadat ze opengesneden zijn, nooit excrementen. De jonge manjars zijn zeer zindelijk. Hoe dat gebeurt, konden wij bij een aantal jonge dieren zien, welke door mijn vrouw verzorgd werden. Als nest hadden we aan die beestjes het benedenste gedeelte van een oud manjar-nest gegeven. Het nest was dwars doorgesneden, zoodat de snede leidde door het zich op zij bevindende sluipgat, en de drempel bij het nest bleef. Moest nu, meestal na het voeren, de een of andere manjar-baby „iets doen”, dan kroop hij eerst achteruit, daarna langs den binnenkant van het nest zoover zijwaarts rond, tot hij, met het toen nog naakte achterlijf den gladden drempel voelde, schoof zich nog iets hooger en deed zijn behoefte zoo, dat de excrementen over den drempel vielen.

De jonge manjars worden door de ouders met insecten, hoofdzakelijk sprinkhanen, gevoerd, toch vond ik in de magen van enkele ook kleine sawahslakken.

Zoodra de jongen vliegen kunnen, vormen ze min of meer groote zwermen en plunderen de sawahs. Later, als ook het tweede broedsel groot geworden is, sluiten zich deze en de oude vogels hierbij aan en als in de laaglanden de padie geoogst is, trekken ze naar de bovenlanden, want altijd staat ergens wel rijpende padie te velde.